

שמעון ודילמות ההסגרה

פרשת 'מקץ' ממשיכה לטוות את סיפור יוסף והאחים. יוסף משנה למלך, האחים מגיעים למצרים לקנות תבואה, יוסף "מתעלל" בהם, ומאשים אותם בריגול. בשלב זה, מספרת לנו התורה: "וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת שְׁמֹעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם". שמעון הופך לבן הערובה הראשון במקרא. תפקיד מאסרו היה להבטיח את חזרת האחים בלוויית בנימין, ואמנם כך יקרה. אלא שבמעשה זה יש פרט שולי העתיד לקבל חשיבות טרגית בהיסטוריה העתידית של עמנו. אנו יכולים לקרוא את כל הסיפור מבלי לשים לב לפרט זה, אך הוא קרא את תשומת לבו של המקובל רבי בחיי בן אשר, שהקדיש לו הערה המהדהדת גם ב'אור החיים' פירושו של החכם הצפון-אפריקאי ר' חיים בן עטר. וכך כותב ר' בחיי: "וַיִּקַּח מֵאֲתָם אֶת שְׁמֹעוֹן וַיֹּאסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם - והנה יוסף הוצרך לקחת אותו מהם, אבל הם לא לקחוהו [כי האחים לא היו מוכנים לבחור בן ערובה]". ר' בחיי רואה בפסוק זה התייחסות לדילמה תיאורטית שנידונה על ידי חז"ל (במשנה תרומות פרק ח' ובתוספתא המקבילה), ושהפכה למציאות טרגית במאה העשרים: "סיעה של בני אדם שאמרו להם גויים: תנו לנו אחד מכם [שאתם תבחרו] ונהרגנו, ואם לא הרי אנו הורגין את כולכם - ייהרגו כולן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. אבל אם ייחדוהו להם [דרשו מישהו מסוים]... יתנו להן ואל יהרגו כולם". ר' בחיי, איש הקבלה, ההולך בדרכי הרמב"ן, מצטט את הטקסט החז"לי, אך מוסיף מילה מאוד משמעותית בחלק הראשון המתייחס ל: "נוכרים שאמרו לישראל תנו לנו אחד [שאתם תבחרו] ונהרגו ואם לאו נהרוג את כלכם, ילחמו ויהרגו כולם ואל ימסרו אחד מישראל להריגה."

כתקדים לקביעה שבמקרה של דרישת אדם מסוים ניתן להסגירו, מביאים חז"ל את הסיפור המקראי על שבע בן בכרי שמרד נגד דוד המלך (שמואל ב, כ, א): "וַיִּשֶׁם נֶקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל וַיִּשְׂמוּ שְׁבַע בֶּן בְּכָרִי אִישׁ יְמִינִי - - וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ אֵין לָנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה לָנוּ בְּבֶן יִשְׂרָאֵל". כדברי ר' בחיי: "וכאשר [שבע] ברח לו... רדף אחריו יואב שר צבא דוד, כענין שכתוב וַיִּבְאוּ וַיִּצְרוּ עָלָיו בְּאֶבְלָה בֵּית הַמַּעֲכָה... ואמר להם יואב שְׁבַע בֶּן בְּכָרִי... נָשָׂא דָוִד בְּמֶלֶךְ בְּדָוִד וְתָנוּ אֹתוֹ לְבָדוֹ וְאֶלְכָה מֵעַל הָעִיר - - וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל יוֹאָב הִנֵּה רָאשׁוֹ מְשַׁלֵּךְ אֶלְיָךְ בְּעַד הַחוּמָה", והעיר נצולה. אולם, מקרה מייצג זה אינו פותר את הדילמה, כפי שבא לידי ביטוי במחלוקת בתלמוד הירושלמי (תרומות מו ע"ב), בין שניים מגדולי אמוראי ארץ ישראל: לפי ריש לקיש, מותר להסגיר אדם אך ורק אם הוא פושע והמצוד אחריו מוצדק. לפי רבי יוחנן, מותר למסור אדם חף מפשע, אף אם רוצים להרגו שלא כדין. רבי יוחנן נכנע למציאות, שהרי ממילא הוא יהרג, ובעקבות אי הסגרתו יהרגו רבים נוספים. על כל פנים, יש הסכמה איומה אחת, אסור לבני אדם לערוך "סלקציה", ומתוך כך לבחור מי יחיה ומי ימות.

אלא שבאותו קטע ב'ירושלמי', אנו קוראים סיפור על עולא בר קושב. הרומאים חיפשו אותו כדי להוציאו להורג, ואין אנו יודעים על מה. אולי היה פושע פלילי, אם כי אני מתאר לעצמי, שהוא היה לוחם גרילה כנגד רומא, שאולי לא נרתע גם ממעשים פליליים. עולא חיפש מסתור בלוד, עירו של ר' יהושע בן לוי [ריב"ל]. הדבר נודע לרומאים והם צרו על העיר, "אמרו להן, אם אין אתם נותנים אותו לנו, נחריב את העיר. עלה אליו ריב"ל ושידלו [למסור את עצמו לרומאים] ואמר לו "מוטב שיהרג 'אותו אדם' [עולא] ולא יענש כל הציבור על ידו". התפייס [עולא] ונתנוהו להם. אליהו זכור לטוב רגיל היה להתגלות אל רבי יהושע בן לוי. כיון שעשה כך, לא בא אליו אליהו עוד".

ר' יהושע בן לוי מוצג בפנינו כמיסטיקאי שזכה להתגלות אליהו. בעקבות מעשהו של ר' יהושע בן לוי ששכנע את עולא ז"ל למסור את עצמו לרומאים, הפסיק אליהו להתגלות לו. "צם רבי יהושע בן לוי על כך שלושים יום, עד שהתגלה [אליהו] אליו. שאל אותו למה חדל לבוא אליו, אמר לו [אליהו]: "ולמסורות [מוסרים] אני נגלה?" אמר לו [ריב"ל]: ולא משנה עשיתי?" הלוא הוא נהג לפי הוראת ההלכה במסכת בכורות. "אמר לו [אליהו] וזו משנת חסידים?!"

זהו אחד הסיפורים בו, מן השמים, מחנכים את איש המוסר הגדול, רבי יהושע בן לוי. אליהו מלמד אותו שיש 'משנה' אך יש 'משנת חסידים'. יש חוק ומשפט, אך מעבר לחוק יש מוסר. אכן, לפנינו שתי דרכים, האחת, הריאליסטית, היודעת שאם לא יסגירו את עולא בר קושב תחרב לוד, וימותו תושביה, ועולא בתוכם. אך, יש דרך שנייה, וזאת דרישתו המוסרית הקיצונית של אליהו הנביא. חכמים רבים לא היו יכולים להבין כיצד ייתכן שאליהו הנביא כעס על ר' יהושע בן לוי, בגין דרישה שבעיניהם הייתה אבסורדית. הם ניסו להסביר זאת בדרכים שונות. כך למשל חוזר המדרש (בראשית רבה צד, ט) על הסיפור תוך שהוא מוסיף הסבר לפיו ההסגרה האיומה חייבת הייתה להיעשות על ידי מישהו אחר, כאילו על ידי היודנראט ולא על ידי הרב. לדעתי אין מנוס מלומר שאכן יש בבירור שתי כיוונים המתנגשים, המשפטי והחסידי.

בדילמות אלו התלבטו אחינו בשואה. בשאלות ותשובות 'מגיא ההריגה' של הרב שמעון אפרתי מסופר על מקרה מזעזע, שלדאבוננו ממשוך לרדוף אותנו במציאות הישראלית הטרגית: "בדבר השאלה אשר שמעה תסמר שערות ראש... ישבה עדה שלמה של יהודים שהסתתרו מחמת המציק הצורר ימ"ש כדי שלא ימצאו אותם הטמאים הארורים ימ"ש... ובעת שהרשעים הללו ערכו חיפושים למצוא את האומללים האלו, פרץ תינוק שהיה בין הנחבאים בבכי ולא הייתה כל אפשרות להשתיקו. לוא היה נשמע קולו החוצה - היו נתפסים ומוצאים כולם להריגה, ונעמדה השאלה, המותר לשים כר בפי התינוק כדי להשתיקו - במעשה זה היה חשש לסכנה שמא יחנק ומת". ואמנם אדם אחד שם את הכר בפי התינוק, והילד נחנק ומת.

שלושה אחזו בדילמה: הריאליזם, ההלכה והחסידות. הריאליזם מודד את הכל לפי מבחן התוצאות המיידיות. החסידות שופטת את המעשים עצמם, אוסרת כל וויתור לריאליזם, וכל סטייה מהמוסריות. ההלכה שוקלת ומנסה לתמרן על חודו של חרב. האם מותר לנו לשפוט? התשובה שבימגיא ההריגה, איננה מאשימה את האדם שהשתיק באופן טרגי את התינוק הבוכה. אך היא מוסיפה, שאדם שלא היה עושה זאת "קדוש יאמר לו". והרב מוסיף כמקרה כזה התרחש במשפחתו, "שלא נתן להחניק את הילד, ועל-ידי זה תפסו אותם הצוררים ימ"ש והובילום לשדה ההריגה, והלכו לעקידה... כשבפיהם שירה: "ואעפ"י שיתמהמה בכ"ז אני מאמין".

אליהו הנביא ליקט אותה שירה והיא שמורה אצל הקב"ה, ואנו נשארנו עם זכר הטרגדיה, ועם דילמות שאין לנו להן פתרון. וכשאני שומע שהכוח משחית, נזכר אני שחוסר הכוח עלול להשחית גם הוא.